

Weer taallessies

In die sestigerjare was die musiekblyspelfilm *My fair lady* met sy maal-in-jou-kop-wysies en vernuftige lirieke baie gewild. Een van dié lirieke het die laaste tyd dikwels weer by my opgekom: Henry Higgins se moedelose versugting oor die stand van Engels. Die liriek van die hele liedjie is eintlik *mutatis mutandis* hier van toepassing, maar ek noem net: *Why can't the English teach their children how to speak? Norwegians learn Norwegian; the Greeks have taught their Greek.*

Ek wonder, soos Higgins, soms ook of Afrikaanssprekendes dan nie nog Afrikaans geleer word nie en of ons maar gehensop het. As 'n mens daaraan dink dat barbarismes soos die vermaledyde **ek/dit doen*¹, **uitmis op iets*, **deel met iets*, **op die einde van die dag* en 'n menigte ander so wortelgeskiet het dat dit heel waarskynlik nie meer uitgeroei sal kan word nie, dan eggo Henry Higgins se *There even are places where English completely / disappears. In America, they haven't used it for years!* Gaan die Afrikaans waarvoor so lank gestry en waaraan so lank gewerk is, ook heeltemal uit Suid-Afrika verdwyn?

Hier is 'n bydraetjie om Afrikaanssprekende kinders (en grootmense?) iets oor Afrikaans te leer:

1. ***insluitend:** Daar het in die laaste tyd, veral in die pers, die gebruik ontstaan om *insluitend* teenidiomaties só sonder slot-*e* te gebruik. Wat die rede daarvoor is, weet nugter. Prof. TH le Roux het reeds in die veertigerjare bevind “wanneer die teenwoordige deelwoord in Afrikaans in werkwoordelike funksie gebruik word, gaan hy uit op -e”.² Dit sluit aan by verskeie ander bekende woorde (dikwels 'n voorsetsel) wat op so 'n werkwoordelik gebruikte teenwoordige deelwoord berus, soos *betreffende*, *rakende*, *aangaande*, *bestaande*.

2. ***vir ... lank:** 'n Vraag wat ek gereeld moes probeer beantwoord, was of 'n mens sê (byvoorbeeld) “vir 'n uur” of “'n uur lank”. Die kort antwoord is dat albei korrek is, maar nie dieselfde betekenis het nie. 'n Mens kan byvoorbeeld 'n boud vleis *vir twee uur* in die oond sit, maar nie *twee uur lank* nie. In laasgenoemde geval beteken dit die handeling van insit duur twee uur (wat seker onmoontlik is), terwyl eersgenoemde beteken dat die vleis vir 'n tydperk van twee uur moet bak. Kortweg: die aard van die handeling wat saam met die tydsaanduiding gebruik word, is bepalend.

Deesdae hoor (en sien) 'n mens egter al hoe meer 'n ander vorm taalverwringing, naamlik 'n onsinnige vermenging van bogenoemde twee stelwyses tot **vir (twee uur) lank*. 'n Onlangse koerantberig het byvoorbeeld gesê: “**Vir drie uur lank* het die vyf die huis doggehou.” Hier moes die “vir” weggelaat gewees het, want die handeling van dophou is juis nie kortstondig nie.

Deur hierdie kontaminasie wat uit twee uitdrukkingswyses ontstaan het, gaan 'n nuttige betekenisonderskeid verlore en word nog 'n stukkie idiomatiese taaleie nek omgedraai.

3. **desondanks:** Dié woord beteken ‘in weerwil daarvan, ondanks dit’. Hier is die “daarvan” of “dit” wesenlik belangrik, want dit bepaal hoe dié woord (en veral sy maat *desnieteenstaande*)

¹ Die asterisk dui aan dat iets ongrammatikaal, foutief of onidiomaties is.

² Le Roux, TH. XIII. Die teenwoordige deelwoord in Afrikaans by werkwoordelike funksie verboë. In Le Roux, TH. 1965. *Afrikaanse Taalstudies*. Pretoria: JL van Schaik, p. 258.

gebruik kan word. Dié *des* beteken hier ‘daarvan’. ’n Mens gebruik dus dié *des*-woord slegs as dit regstreeks terugverwys na iets wat pas genoem is.

Daarom is die volgende koerantsin foutief: “En derdens, **desondanks* haar afwesigheid in die kabinet is dit vanjaar die eerste keer ...”. Daar is niks waarna die *des*- van *desondanks* terugverwys nie; hier moes dit dus net *ondanks* gewees het.

Kyk ook na die volgende voorbeelde:

**Desnieteenstaande die goeie reën is party gebiede steeds baie droog.* [nie korrek nie]
Nieteenstaande die goeie reën is party gebiede steeds baie droog. [korrek]

maar:

Ons het goeie reën gekry; desnieteenstaande is party gebiede nog baie droog. [korrek]

4. **blyk en lyk:** Dit blyk dat sommige mense nie die verskil tussen dié twee werkwoorde snap nie en dus veral *blyk* verkeerd gebruik.

Op grond van my waarneming dat mense *blyk* verkeerd gebruik, kan ek in die eerste sin tereg *blyk* gebruik, want daarmee gee ek ’n feit of ’n sekerheid te kenne. Daarenteen dui *lyk* op ’n onsekerheid, op die indruk wat die voorkoms daarvan wek.

Om *asof*, wat ook op ’n bepaalde onsekerheid dui, saam met *blyk* te gebruik, het dus nie sin nie. In die koerantsin “... dat dit dus **blyk asof* die naweek en die kyk van rugbywedstryde ononderbroke sal kan voortgaan” is die kombinasie van *blyk* en *asof* dus eintlik verwarrend, want gaan dit nou gebeur of wil dit net voorkom asof dit gaan gebeur?

Die skrywer moes hier gesê het “dat dit *blyk dat* die naweek ...” as sy seker was dat dit so sou wees, of “dat dit *lyk (as)of* die naweek ...” as hy onseker was.

Tale verander, ja, maar gaan iemand eendag ook sê: “In Suid-Afrika gebruik hulle Afrikaans al jare lank nie”?

JD (Tom) McLACHLAN

E-pos: tommcl@whalemail.co.za